

УДК 347.73:336

І.М. ДМИТРУК, Інститут історії та права
Миколаївського національного університету ім.
В.О. Сухомлинського

МІСЦЕ БЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН У ПРОЦЕСІ РОЗБУДОВИ ДЕРЖАВИ, ОРГАНІВ ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ ВЛАДИ

Ключові слова: місцевий бюджет, бюджет органу місцевого самоврядування, фінансове забезпечення, доходи, видатки, місцеві податки та збори, державна регіональна політика, самодостатність громади, бюджетні правовідносини, програмно-цільовий метод

Місцеві бюджети – це основна складова фінансової бази нижчого рівня. Об'єктивна необхідність у них виникла ще в общині, котра з'явилася як інститут раніше, ніж держава і відіграла важливу роль в організації суспільного життя. Окремі общинні функції, викликані особливими інтересами теперішніх територіальних громад, зберігаються й нині. Забезпечення виконання цих інтересів – головна мета діяльності місцевої влади, що, насамперед, визначає її функції, а отже, й об'єктивну потребу та закономірність функціонування фінансового ресурсу.

Маніпулювання економічними законами, що притаманне тоталітарним державам, одержавлення фактично всієї економіки і господарської діяльності, запровадження невластивих для нормального розвитку командно-адміністративних методів управління стало об'єктивною причиною недооцінки місцевих фінансів у колишньому СРСР.

Відновлення в Україні на початку 90-х років інституту місцевого самоврядування як носія інтересів громад, поява функцій та завдань, котрі виконуються місцевими органами влади, стали об'єктивними чинниками процесу відродження місцевих фінансів у нашій державі.

Після набуття Україною суверенітету почався процес становлення національної фінансової системи та її складової – місцевих фінансів, як об'єктивної економічної реальності, властивої фінансовим системам усіх сучасних цивілізованих держав, що пов'язана з радикальною зміною концепції державної влади, відмовою від її радянської моделі та переходом до організації влади на основі її поділу на законодавчу, виконавчу та судову.

У системі місцевих фінансів з'явилися та розвиваються такі інститути, як самостійний місцевий бюджет, позабюджетні валютні та цільові фонди, комунальна власність, місцеві податки та збори, фінансові ресурси комунальних підприємств тощо, які діють у правовому порядку й організаційно закріплюються відповідними законами.

Правовий статус територіальної громади й органів місцевого самоврядування як головного суб'єкта фінансових відносин у сфері місцевих фінансів визначено Конституцією України [1, с.98–99].

В сучасних умовах розвитку економіки України підвищується місце та значення місцевих органів самоврядування. Поступово до них переходить все більша кількість функцій, головним чином, по наданню комунальних та інших послуг населенню, для виконання яких вони повинні мати відповідні фінансові ресурси [2, с.146].

Теоретичним підґрунтям статті є наукові здобутки відомих вітчизняних і зарубіжних вчених-юристів, зокрема, таких як С.С. Алексєєв, Г.В. Бублик, Л.К. Воронова, Н.В. Воротіна, І.Б. Заверуха, О.Б. Заверуха, М.І. Кульчицький, Я.В. Литвиненко, О.А. Музика, А.А. Нечай, Ю.А. Ровінський, О.П. Орлюк, П.С. Пацурківський, Н.Ю. Пришва, М.І. Піскотін, Л.А. Савченко, А.О. Селіванов, А.Д. Селюков, Н.В. Сидорова, І.А. Сікорська, Д.М. Стеченко, Н.І. Хімічева, А.І. Худяков, та ін. Ціль статті – визначення правових відносин, що складаються між учасниками бюджетного процесу на місцевому рівні у процесі розбу-

дови держави та органів представницької влади.

При розгляді поставлених питань, новим вважаємо виведення терміну *самодостатність*. У дослідженні воно розглядається як категорія, що засвідчує економічні можливості територіальної громади та характеризується здатністю покривати видатки власними доходами. При цьому, ми наголошуємо на необхідності закріпити це поняття й законодавчо. Адже нормативно-правові акти лише згадують та посилаються на цей термін, проте не дають йому чіткого визначення.

Узагальнюючи значення діяльності учасників бюджетного процесу в регулюванні бюджетів районів та областей, важливе місце відводиться регіональній політиці, яка напряму залежить від територіальної та муніципальної реформ.

Розглядаючи поставлене питання, на нашу думку, необхідно приділити достатню увагу різниці між місцевими бюджетами та бюджетами органів місцевого самоврядування. Законодавець виділяє у статті 5 Бюджетного кодексу структуру бюджетної системи, де чітко вказує, що бюджетна система України складається з державного бюджету та місцевих бюджетів.

Бюджетами місцевого самоврядування визнаються бюджети територіальних громад сіл, селищ, міст та їх об'єднань. Місцевими бюджетами визнаються бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети, бюджети районів у містах та бюджети місцевого самоврядування.

М.І. Кульчицький визначає, що місцеві бюджети – це система формування, розподілу і використання фінансових ресурсів для забезпечення місцевими органами влади покладених на них функцій і завдань, як власних, так і делегованих. Він вважає, що місцевий бюджет може розглядатися за трьома аспектами.

По-перше, це правовий акт, згідно з яким виконавчі органи влади отримують легітимне

право розпоряджатися певними фондами грошових ресурсів. По-друге, це план (кошторис) видатків і доходів відповідного місцевого органу влади чи самоврядування. По-третє, це економічна категорія, оскільки бюджет є законним економічним елементом будь-якої самостійної територіальної одиниці, наділеної відповідним правовим статусом [1, с.99].

З такою класифікацією необхідно погодитися. Бюджет – це, з одного боку, нормативно-правовий акт, який дозволяє розподіляти та використовувати фінансові ресурси держави, а з іншого боку – це необхідна економічна частина, яка впливає на розвиток всієї держави. Проте, за викликами часу бюджет стає ще політичною складовою, оскільки в ньому дедалі частіше відображають інтереси тих чи інших секторів економіки, які представляють цікавість для влади.

Фінансове забезпечення територіальних громад здійснюється в основному через відповідні місцеві бюджети, які згідно з Бюджетним кодексом України від 08.07.2010 року № 2456-VI [3] мають чітко регламентовані доходи і видатки, а також обумовлені фінансові взаємовідносини з бюджетами спільної власності: районними, обласними і Державним бюджетом України.

Зміни в законодавстві, що відбулися, націлені на розподіл фінансів та направлення більшої їх частини у місцеві бюджети. Аналіз величин обсягів фінансових ресурсів, що закріплюються за відповідними бюджетами, свідчить про те, що як і при бюджетній системі колишнього Радянського Союзу, в Україні продовжує зберігатися досить високий рівень централізації фінансового ресурсу на користь як Державного бюджету України, так і бюджетів місцевого самоврядування спільної власності, тобто бюджетів Автономної республіки Крим, обласних і районних бюджетів. Зазначене свідчить про несправедливий підхід до розподілу повноважень і фінансових ресурсів територіальних громад [4, с.161].

Яскравим прикладом тому може бути ор-

ганізація фінансування соціального захисту населення. За винятком міст обласного значення, які можуть здійснювати свої місцеві програми через територіальні центри, в територіальних громадах сіл і селищ такі видатки у їх місцевих бюджетах практично відсутні. Зазначені видатки здійснюються в основному шляхом централізації коштів у Державному бюджеті України з послідувачим фінансуванням через надання субвенцій бюджетам Автономної республіки Крим, обласним і районним бюджетам та бюджетам територіальних громад, міст обласного значення. Звичайно, соціальна спрямованість державної політики сьогодні, відповідні реформи, збільшення дохідної бази місцевих бюджетів, змінять ситуацію. Проте, лише час покаже, як цей факт відобразиться в цілому на громадах України.

Органам місцевого самоврядування надано право самостійного формування доходів та видатків на виконання їх власних повноважень. Якщо провести порівняльну характеристику між Бюджетним кодексом від 2001 року та нині діючим, то із 16 основних видів доходів місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів згідно із Бюджетним кодексом від 21.06.2001 року, основну питому вагу, в переважній більшості сільських і селищних бюджетів, поклали надходження 60-ти відсотків плати за землю на місцеві податки і збори. Всі інші види доходів – податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів, фіксований сільськогосподарський податок у частині, що зараховується до місцевих бюджетів, податок на промисел, надходження відсотків за користування тимчасово вільними коштами, дивідендів, нарахованих на акції (паї), грантів і дарунків та інші, склали незначні суми надходжень, або взагалі до цих бюджетів не надходили [4, с.161]. Сьогодні ця база суттєво розширена, зокрема до неї входять і податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності, фіксований пода-

ток для податку на доходи з фізичних осіб, плата за землю, плата за користування надрами та збори за спеціальне використання лісу та води у водних масивах місцевого значення, штрафи, частина чистого прибутку комунальних унітарних підприємств, концесійні платежі, та інші джерела доходів. Проте знову ж таки, більшість із перелічених пунктів носять територіальний характер. Тобто, залежать від природних характеристик регіону та його специфіки. Зрозуміло, що на заході України більший відсоток надходжень буде іти від вирубки лісу, а на сході від прибутку підприємств. Знову ж таки постає питання самодостатності громади, її спроможності забезпечити себе. Закономірно, більш суттєвими є надходження місцевих податків і зборів, а також плати за землю в містах обласного значення.

Позитивним моментом в новому Бюджетному кодексі є те, що враховано кількісний показник у разі застосування субвенцій, тобто проводиться перерахунок кількості споживачів гарантованих послуг, якщо на території села, селища, міста районного значення недостатньо бюджетних установ, які забезпечують надання гарантованих послуг (п.3 ст.101 Бюджетного кодексу України від 08.07.2010 р.). В цілому питання функціонування місцевого самоврядування в системі державної влади України та його фінансового забезпечення потребує напрацювання практики та виявлення прогалин в новому законодавстві, для врегулювання найвідповідальнішого для держави сектору життєзабезпечення самоврядних громад.

На рівні держави потрібно розв'язати проблему адміністрування податків і зборів. Неприпустимо те, що понад 70 % доходів місцевих бюджетів (податок на доходи з фізичних осіб та орендна плата за землі незатребуваних паїв) неефективно адмініструють податкові органи, чому й виникають значні труднощі при його стягненні, іноді, навіть неможливо домогтися сплати через судові органи. Кошти від перевиконання дохідної частини Держав-

ного бюджету, одержані на території району, доцільно залишати в районному бюджеті. Це заохочувало б керівників району на своїй території мобілізувати доходи до Державного бюджету.

В цьому аспекті посідає важливе місце регіональна політика. Оскільки регіональний підхід зосереджує увагу на вивченні специфічного для визначеного регіону просторового поєднання продуктивних сил, враховується те, що відрізняє один район від іншого. Регіональні напрями розвитку і розміщення продуктивних сил зумовлені тим, що об'єктивно існують відмінності в людській життєдіяльності навіть в межах однієї країни – в господарстві, рівні життя, суспільно-політичному устрої, культурі.

Значення регіонального підходу в дослідженні правового аспекту зростає в зв'язку з реформуванням управління економічною і соціальною сферами в регіонах на основі розширення їхніх прав, самоврядування і самофінансування, а також реформування національного законодавства, що регулює дане питання [5, с.45].

Регіональній політиці нашої держави характерна багатовекторність спрямування. Для проведення євроінтеграційних процесів ця складова має важливе значення. Посилення уваги саме на розвитку регіонів допоможе впорядкувати відносини між центральною та регіональною владою. Проте врегулювання порушеного питання в правовому полі не достатньо розвинуте. Так, проект Закону України «Про засади державної регіональної політики» (редакція станом на 08.10.2008 року) містить визначення *державної регіональної політики* – це сукупність заходів, засобів, механізмів, інструментів та взаємоузгоджених дій органів державної влади та органів місцевого самоврядування для створення повноцінного життєвого середовища для людей на усій території України, забезпечення високого рівня якості життя людини, просторової єдності держави та сталого розвитку її регіо-

нів [6]. Автор погоджується із запропонованим визначенням і вважає, що воно досить широко відображає сутність цього поняття. Окрім згаданого законопроекту в Україні існує вже діюча нормативно-правова база: Закони України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 08.09.2005 року № 2850-IV [7], «Про транскордонне співробітництво» від 24.06.2004 р. № 1861-IV [8], «Про державні цільові програми» від 18.03.2004 р. № 1621-IV [9], «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного та соціального розвитку України» від 23.03.2000 року № 1602-III [10], «Про Генеральну схему планування території України» від 07.02.2002 р. № 3059-III [11]. Крім того, постановою Кабінету Міністрів України від 21.07.2006 р. № 1001 [12] було затверджено Державну стратегію регіонального розвитку на період до 2015 року. Ми підкреслюємо, що стратегія розвитку регіону повинна тісно переплітатися із середньостроковим плануванням місцевого бюджету та запровадженням програмно-цільового методу, а регіональна політика держави в цілому перебуває в прямій залежності від впровадження адміністративно-територіальної реформи.

Регіональна політика яскраво відображається в територіальній та муніципальній реформах, а це, в свою чергу, прискорило податкову та бюджетну реформи та дало свої результати. При зміні територіального устрою мають змінюватися і міжбюджетні відносини, формування місцевих бюджетів і, як наслідок, система місцевих податків та надходження їх до бюджетів відповідних рівнів.

Щодо Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР [13], то його невідповідність викликам теперішнього часу нині яскраво проявляється на практиці. Органам місцевого самоврядування, поряд з об'єктивними факторами, не дають можливості розвиватися і делеговані повноваження, особливо в фінансовій сфері. Проблема «делегованих повноважень» не

отримала належної розробки і в сучасній українській юридичній науці та державотворчій практиці. Конституція України визначила повноваження місцевих органів публічної влади, якими передбачила можливість делегування місцевими органами самоврядування наданих ним законом повноважень місцевим державним адміністраціям, а також надання базовим законом органам місцевого самоврядування окремих повноважень органів виконавчої влади.

На виконання норм Конституції України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [14] були прийняті Закони України «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 р. № 586-XIV [15] та «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР [13], що безпосередньо встановлюють правові засади функціонування місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, визначають їх систему, розкривають повноваження цих органів, регулюють питання, пов'язані з реалізацією ними своїх повноважень, і, знову ж таки, встановлюють можливість делегування повноважень.

Слід зазначити, що законодавство України надає декілька визначень делегованих повноважень, сутність яких полягає в тому, що вони передаються одним органом іншому за рішенням делегуючого органу. Проте, виходячи з проведеного аналізу, визначеннями випускається добровільний характер делегованих повноважень, а також обов'язковість фінансування делегованих повноважень.

Хоча Закони України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 року № 280/97-ВР [13] та «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 р. № 586-XIV [15] і встановлюють засади організації та діяльності, правовий статус і відповідальність відповідних органів та посадових осіб, проте вони обійшли увагою питання щодо розмежування функцій і повноважень місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування і їх виконавчих комітетів.

Зазначені закони не визначають конкретних механізмів взаємодії між цими органами. Такий правовий підхід породжує відповідні проблеми і призводить до неефективності у відносинах між місцевими органами публічної влади, насамперед, пов'язаних з виконанням делегованих повноважень [16, с.6].

Виходячи з вищезазначеного, можна зробити висновок, що законодавча основа має чітко вказувати на те, як повинен здійснюватися розподіл державного бюджету на різних рівнях представницької та державної влади. Тому і повноваження учасників бюджетного процесу на місцевому рівні та відповідальність за бюджетні правопорушення повинні чітко визначатися. З тим, що необхідно удосконалювати регіональну політику, погоджуються всі, проте яскравих дій по вирішенню цього питання поки ще не видно.

Питання реформування влади та її відношення до регіонального розвитку тепер піднімається багатьма політиками та суспільними діячами. Безперечно, воно є актуальним для нинішнього українського суспільства. Адже в разі проведення адміністративно-територіальної реформи, кардинально зміниться сама суть побудови правовідносин між органами влади та громадою. Такий фактор вплине на багато сфер права, зокрема, на формування, розгляд, затвердження та виконання місцевих бюджетів, що стане фінансовою основою розвитку регіонів.

Зазначимо, що початок досліджень у цій галузі був розпочатий ще в Російській імперії, до складу якої входила більша частина України і викликаний проведенням земської реформи у 1864 році. Саме це стало активним поштовхом для творчого пошуку у сфері фінансової діяльності місцевих громад [17, с.46]. Еволюція даного інституту в Російській імперії відбувалася у декілька етапів. Умовно можна виділити два основних: до 1864 року і після. До земської реформи наука фінансового права виділяла лише інститут державного фінансового господарювання [17, с.46].

Формування інституту участі місцевих громад у бюджетному процесі відбувалося поетапно і охопило приблизно період з XV ст. по другу половину XIX століття. Незважаючи на те, що проведення земської реформи 1864 року послужило стимулом для створення в рамках фінансового права інституту місцевих фінансів і його теоретичного обґрунтування, великої уваги в наукових колах тогочасної Росії це питання не привернуло [17, с.48]. Не було і реального впровадження в життя даної тенденції, оскільки прослідковувалася централізація.

Реформування, особливо в бюджетній (фінансовій) сфері, не завжди сприймається суспільством як необхідне, навіть, коли суспільство ще не готове до прийняття нового, як це було при відокремленні інституту місцевих фінансів у Російській імперії.

Слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку України її можна умовно поділити на самодостатні регіони та регіони, що такими не є. Звідси і бюджети відповідних громад формуватимуться по-різному, мається на увазі, з різною інтенсивністю - одні будуть дотаційними, інші – без дотацій. Останні при відсутності дефіциту бюджету, вважатимуться самодостатніми. На сьогоднішній день чіткого нормативного визначення терміну *самодостатність* ще не встановлено.

Незважаючи на даний аспект, саме в цьому напрямку, на думку автора, варто розробити ряд законів та внести необхідні зміни до діючого законодавства, щоб врегулювати нормативно-правові відносини між учасниками бюджетного процесу на місцях, розробити типовий план дій, поетапно розписати кожен крок суб'єктів бюджетного процесу для того, щоб формування, розгляд, затвердження та виконання бюджету відповідного рівня дійсно було прозоре і зрозуміле та, в міру можливості, забезпечене статусом самодостатньої громади.

В Концепції реформування місцевих бюджетів, затвердженою Розпорядженням Кабі-

нету Міністрів України від 23.05.2007 р. № 308-р [18] вказано, що зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування передбачає підвищення рівня самодостатності місцевих бюджетів шляхом удосконалення податкового законодавства відповідно до напрямів реформування податкової системи, зокрема, системи місцевих податків і зборів та механізму здійснення зарахувань податку з доходів фізичних осіб.

Самодостатність слід розглядати як категорію, що засвідчує економічні можливості територіальної громади та характеризується здатністю покривати видатки власними доходами.

Бюджетна реформа почалась ще в 2000 році. Але в повній мірі не була впроваджена, оскільки на найнижчому рівні не змогла реалізуватися. Причиною цьому стали суттєві диспропорції в мережі бюджетних установ, особливо на місцевому рівні. Тому головні вимоги до адміністративно-територіального устрою будуть диктуватися з огляду на вимоги існуючої бюджетної системи. Звичайно, законодавець може їх не враховувати, але весь попередній досвід показує, що рішення, які не вписуються в логіку бюджетування або ігноруються, або виконуються вибірково, збільшують рівень зловживань [19].

Основною проблемою на місцях є розподіл повноважень між державними адміністраціями, що наділені виконавчими функціями, органами місцевого самоврядування, які фактично розглядають і приймають місцеві бюджети та місцевими фінансовими органами, які є повноцінними суб'єктами бюджетного процесу, виходячи з їхніх повноважень, наданими законодавством.

Бюджетні правовідносини на місцях складаються відповідно до реалій, які трактує нам сьогодення. Адже всім відомо, що державні адміністрації та відповідні ради є конкурентами в реальному житті. Тому дуже часто з'являється «лобіювання інтересів тої чи іншої сторони», що відображаються в бюджеті

відповідного рівня. Одночасно значимою проблемою для місцевих бюджетів є процес їх наповнення.

Через це законодавці вирішили впровадити нові інструменти формування та виконання бюджету. Сучасним та, очевидно, перспективним методом тут має стати середньострокове планування за допомогою програмно-цільового методу, що передбачає спрямування будь-яких бюджетних видатків на цілі, які відповідають середньо- або довгостроковій стратегії розвитку країни чи територіальної громади. Існуюче нині планування бюджету на один рік стримує ефективне управління бюджетом та прийняття стратегічних рішень щодо розвитку як окремого міста, так і держави в цілому. Програмно-цільовий метод є інструментом, що забезпечує планування бюджету на середньостроковому рівні, перспективу та перехід від контролю за цільовим використанням бюджетних коштів до контролю за фактичними результатами від наданих бюджетних послуг громадянам.

Однією з проблем розвитку бюджетних відносин в Україні є обмеженість фінансових ресурсів, які не повною мірою забезпечують виконання повноважень, делегованих державою місцевим органам влади. Поряд із необхідністю наповнення податкової бази для збільшення власних доходів місцевих бюджетів, існує потреба у підвищенні ефективності та результативності використання наявних бюджетних ресурсів.

При застосуванні програмно-цільового методу увага зосереджується не на розвитку мережі та утриманні штатів установ, а на результатах виконання програм, тобто не лише на тому, як утримати соціальну та житлово-комунальну сфери, а на тому, наскільки послуги, надані за ці витрачені кошти, відповідають потребам громадян, які сплатили податки до бюджету. Для визначення результативності програм розробляється низка показників, за допомогою яких можна оцінити результати використання коштів.

Концепція реформування місцевих бюджетів, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.05.2007 р. № 308-р [18] вказує на те, що одним із шляхів їх реформування є вдосконалення бюджетного законодавства до проведення територіальної та адміністративної реформ. Тому необхідною умовою для реалізації Концепції є незмінність законодавства. Проте, не зважаючи на задекларовані у Концепції норми, національні політики найчастіше ініціюють окремі зміни до законодавства, в тому числі і Конституції, оскільки видно, що в країні існує конституційна криза, а українська Конституція вже давно потребує конструктивної новизни.

Зрозуміло, що наша держава, як і її законодавство перебуває на етапі докорінних змін. Наскільки безболісно пройде це випробування українське суспільство, залежить в повній мірі від науково-теоретичного розгляду питань, що вносяться як основні для удосконалення та реформування. Базовою проблемою, на нашу думку, є нормативно-правові відносини між учасниками бюджетного процесу на місцевому рівні.

Виходячи з вищезазначеного, можна зробити висновок: нормативно-правові відносини учасників бюджетного процесу на місцях не врегульовані в повній мірі, особливо в напрямку відповідальності. Співробітництво між даними суб'єктами ускладнюється ще й політичним становищем в державі.

Безумовно, зміни необхідні. Однак застосування децентралізації у сукупності із змінами адміністративно-територіального устрою призведе до результату, який покаже економічні, виробничі та інші можливості кожної громади. Адже дані суб'єкти діють у синхронізації з центром, що в свою чергу, врегульовує певний порядок. Проблеми виникають із-за недостатності фінансових ресурсів, різних підходів до розгляду проекту бюджету, основної його спрямованості, рядом інших, здебільшого, зовнішніх чинників, що впливають на негативний результат.

Отже, необхідно спочатку наповнити достатніми фінансовими ресурсами місцеві громади, вдосконалити сам бюджетний процес на місцях, особливо, у частині його формування. Належну увагу тут варто приділити місцевим податкам і зборам, надати змогу громадам поступово розвиватися шляхом впровадження по всій території України програмно-цільового методу, що надасть позитивних результатів та перехід на середньо- і довгострокове планування бюджету. Дані методи в першу чергу, повинні вплинути на відносини між учасниками бюджетного процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кульчицький М. І. Місцеві бюджети і механізм їх формування / Кульчицький М. І. // *Фінанси України*. – 2001. – № 9. – С. 98–99.
2. Литвиненко Я. В. Місцеві бюджети та резерви розширення джерел наповнення їх доходної частини / Литвиненко Я. В. // *Державне та муніципальне управління в умовах політико-адміністративної реформи* : матеріали наук.-практ. конф. : тези доп. / відп. ред. В. Я. Малиновський. – Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2007. – С. 146.
3. Бюджетний кодекс України : від 08.07.2010 р., № 2456-17.
4. Кулай А. В. Фінансове забезпечення місцевих територіальних громад / Кулай А. В., Гром В. А. // *Державне та муніципальне управління в умовах політико-адміністративної реформи* : матеріали наук.-практ. конф. Тези доп. / відп. ред. В. Я. Малиновський. – Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2007. – С. 161.
5. Стеченко Д. М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика : навч. посіб. / Стеченко Д. М. – К. : Вікар, 2001. – 377 с.
6. Проект Закону України «Про засади державної регіональної політики» : станом на 08.10.2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minregionbud.gov.ua>.
7. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 08.09.2005 р., № 2850-IV // *ВВР України*. – 2005. – № 51. – Ст. 2662.
8. Закон України «Про транскордонне співробітництво» від 24.06.2004 р., № 1861-IV // *ВВР України*. – 2004. – № 45. – Ст. 1829.
9. Закон України «Про державні цільові програми» від 18.03.2004 р., № 1621-IV // *ВВР України*. – 2004. – № 25. – Ст. 1042.
10. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного та соціального розвитку України» від 23.03.2000 р., № 1602-III // *ВВР України*. – 2000. – № 25. – Ст. 442–449.
11. Закон України «Про Генеральну схему планування території України» від 07.02.2002 р., № 3059-III // *ВВР України*. – 2000. № 25. – Ст. 449–460.
12. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року / затв. Постановою Кабінету Міністрів України : від 21.07.2006 р., № 1001.
13. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» : від 21.05.1997 р., № 280/97-ВР // *Закони України*. – К., 1997. – Т. 12. – 229 с.
14. Конституція України // *ВВР України*. 1996. – № 30. – Ст. 141.
15. Закон України «Про місцеві державні адміністрації» : від 09.04.1999 р., № 586-XIV // *Закони України*. – К., 1999. – Т. 18. – 165 с.
16. Бублик Г. В. Делегування повноважень місцевими органами влади: організаційно-правовий аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Г. В. Бублик. – К., 2005. – 20 с.
17. Музика О. Поняття «доходу місцевих бюджетів» і відмежування його від суміжних бюджетно-правових категорій / О. Музика // *Право України*. – 2004. – № 10.
18. Концепція реформування місцевих бюджетів / затв. Розпорядженням Кабінету Міністрів України : від 23.05.2007 р., № 308-р.
19. Територіальна реформа: від моделю-

вання до реалізації. Круглий стіл-семінар в | людьми і для людей». – К. : Ін-т громадянсь-
 рамках проекту: «Територіальна реформа – з | кого суспільства, 2006.

Дмитрук І. М. Місце бюджетних відносин у процесі розбудови держави, органів представницької влади / І. М. Дмитрук // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 296–304 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11ditopr.pdf>

Визначено особливості правових категорій «бюджет», «бюджетні правовідносини», «правове регулювання бюджетних правовідносин», «бюджетні повноваження», «бюджетні права», «учасник бюджетних правовідносин», «самодостатність» громади. Сформульовано власне визначення «самодостатність» адміністративно-територіальної одиниці. З'ясовано проблеми правового регулювання бюджетних правовідносин, що складаються на місцевому рівні. Проаналізовано взаємозв'язок між суб'єктами вказаних відносин, класифікація учасників бюджетного процесу за сферами діяльності та за групами бюджетних прав, інститут повноважень учасників бюджетного процесу. Запропоновано законодавчо затвердити термін «самодостатність».

Дмитрук І.Н. Место бюджетных отношений в процессе развития государства, органов представительной власти

Определены особенности правовых категорий «бюджет», «бюджетные правоотношения», «правовое регулирование бюджетных правоотношений», «бюджетные права», «участники бюджетных правоотношений», «самодостаточность» административно-территориальной единицы. Сформулировано собственное определение «самодостаточность» административно-территориальной единицы. Выявлены проблемы правового регулирования бюджетных правоотношений, которые складываются на местном уровне. Проанализирована взаимосвязь между субъектами указанных отношений, классификация участников бюджетного процесса по сферам деятельности и по группам бюджетных прав, институт полномочий участников бюджетного процесса. Предложено на законодательном уровне утвердить понятие «самодостаточность».

Dmitruk I.N. Place of Budgetary Relations in Development of the State, Bodies of the Representative Power

The peculiarities of juridical categories: «budget», «budgetary legal relationship», «juridical regulation of budgetary legal relationship», «budgetary authorities», «budgetary rights», «budgetary legal relationship participant», «self-sufficiency» of the society determined. Author's definition of the terms «self-sufficiency» of administrative-territorial unit was formulated. The problems of juridical regulation of budgetary legal relationship arising on the local level were found out. Interconnection between the entities of the legal relationship, classification of the budgeting participants in accordance with the province and groups of budgetary rights, authority institute of budgeting participants was analyzed. It was proposed to confirm the term «self-sufficiency».